

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

Ekonomický růst České republiky ve světle ukazatelů reálného důchodu

Vojtěch Spěváček

Abstrakt:

Cílem práce je ukázat, že HDP v té podobě, jak je dnes počítán, by neměl být jediným souhrnným ukazatelem hodnocení celkového vývoje ekonomiky. Pro úplnější a objektivnější obraz o vývoji ekonomiky je třeba analyzovat i vývoj souhrnných ukazatelů reálného důchodu, které berou v úvahu přínosy či ztráty ze změn směnných relací a procesy prvotního a druhotného rozdělení důchodů mezi domácí ekonomikou a světem. Česká ekonomika se vyznačuje některými rysy, které si použití ukazatelů reálného důchodu vyžadují. První část studie ukazuje makroekonomické souvislosti zahraničního obchodu a směnných relací a jejich vliv na ukazatel reálného domácího důchodu. Kvantifikuje vliv změn směnných relací i vývoj reálného domácího důchodu v ČR v letech 1996-2004. Druhá část se zabývá přechodem od HDP ve stálých cenách a reálného domácího důchodu k reálnému národnímu důchodu. Ukazuje význam odlivu důchodů do zahraničí v procesu prvotního rozdělení i vývoj reálného národního důchodu v letech 1996-2004. Třetí část analyzuje vývoj reálného disponibilního důchodu. Analýza vývoje souhrnných ukazatelů reálného důchodu v ČR v letech 1996-2004 vychází z ročních a čtvrtletních národních účtů publikovaných ČSÚ.

Klíčová slova: národní účetnictví, hrubý domácí produkt, směnné relace, reálný hrubý domácí důchod, reálný hrubý národní důchod, reálný hrubý disponibilní důchod

JEL Classification: O11

Profil autora:

Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc. je garantem komponenty makroekonomický vývoj a stabilita. Má dlouholeté zkušenosti v oblasti makroekonomické analýzy, které získával rovněž v době svého působení experta OSN v Káhiře a Ženevě (v Evropské hospodářské komisi). V rámci makroekonomické analýzy je špičkovým odborníkem v oblasti systému národního účetnictví, včetně jeho analytických aplikací. Zaměřuje se na analýzy makroekonomického vývoje české ekonomiky v mezinárodním srovnání, zejména v rámci rozšířené EU, s důrazem na tendence růstové výkonnosti, vývoje ekonomické úrovně a vnější a vnitřní stability.

Recenzenti:

Ing. František Cvangroš, CSc., Ministerstvo financí ČR
Doc. PhDr. Ing. Vladimír Tomšík, Ph.D., Newton Holding, a. s.

Práce byla ve zkrácené verzi publikována v časopise Statistika č. 3, 2005, s. 188-204.

Řada studií Working Paper CES VŠEM je vydávána s podporou grantů GAČR 402/05/2210 a MŠMT výzkumná centra 1M0524.

© Centrum ekonomických studií VŠEM

ISSN 1801-2728

1. Úvod

Česká republika dosahuje dlouhodobě relativně nízkou růstovou výkonnost měřenou reálným růstem hrubého domácího produktu (HDP), což se projevuje v nedostatečném tempu zužování mezery ekonomické úrovně (HDP na obyvatele v paritě kupní síly) vůči vyspělejšími zemím. S problémem nízké růstové výkonnosti se potýká i samotná Evropská unie (při značných odlišnostech mezi členskými zeměmi). Dlouhodobé rozdíly růstové výkonnosti mezi zeměmi se proto stávají předmětem intenzivního odborného zájmu, který je soustředěn na problémy měření ekonomického růstu a na zkoumání růstových faktorů.

Řada studií, zejména mezinárodních organizací (EU, OECD, MMF a Evropská hospodářská komise OSN), identifikovala brzdící faktory ekonomického růstu v ČR, především v oblasti hospodářské politiky, institucí, inovační výkonnosti a vzdělání. Žádná z těchto renomovaných institucí nezpochybnila výpočty základních makroekonomických ukazatelů Českým statistickým úřadem. Na druhé straně žádná z těchto studií neukázala příznivější vývoj české ekonomiky ve světle ukazatelů reálného důchodu.

Probíhající revize národních účtů v ČR bývají předmětem kritiky, protože změny statistických údajů a zejména takových ukazatelů jako je HDP, ztěžují analýzu, predikce budoucího vývoje a hospodářskou politiku. V této souvislosti proběhla na stránkách časopisu *Ekonom* diskuse o způsobech výpočtu HDP. K. Lommatzschová a V. Benáček (2004) vyslovili pochybnost, zda oficiálně vykazovaný ukazatel HDP ve stálých cenách vyjadřuje plně reálný ekonomický růst a vyslovili přesvědčení, že tento růst je v ČR v průměru o jeden až jeden a půl procentního bodu vyšší než vykazuje ČSÚ. V reakci na jejich názory vyšly články J. Kubíčka a V. Tomšíka (2004). Debata o základním ekonomickém ukazateli pak pokračovala stanoviskem pracovníků ČSÚ J. Hellera a J. Mrázka (2004).

Je pochopitelné, že s tak složitými statistickými makroekonomickými systémy jako je systém národních účtů, který má v podmínkách nových členských zemí EU krátkou historii, je spojena řada problémů a že jejich kvalita stále ještě neodpovídá úrovni starých členských zemí EU. Proto ostatně probíhají revize směřující k harmonizaci se standardy definovanými Evropským systémem účtů (ESA 1995).¹ Nutno ale vidět, že revize mají nejen svoji stinnou stránku, ale i pozitivní aspekt, protože zpravidla poskytují přesnější a úplnější obraz o vývoji národního hospodářství a zkvalitňují a rozšiřují mezinárodní srovnávání. To se týká i poslední revize národních účtů, která kromě změn v metodologii a způsobech výpočtu růstových indexů poskytla některé nové údaje, jež jsou málo známé i odborné veřejnosti a analytici je prakticky vůbec nevyužívají. Jde zejména o souhrnné ukazatele reálného důchodu (domácího, národního a disponibilního), které berou v úvahu důchodotvorný efekt vyplývající ze změn cen

¹ Systém národních účtů (SNÚ) představuje makroekonomický statistický model, který komplexně zobrazuje národní hospodářství, jeho základní vztahy i vztahy vůči světu a poskytuje číselné údaje o vývoji makroekonomických veličin. Makroekonomická databanka vycházející ze SNÚ je součástí většiny makroekonomických analýz mezinárodních organizací jako je OECD, EU, IMF, WB, UNECE. Stále většímu využívání SNÚ napomohla mezinárodní harmonizace národních účtů, ať již na základě SNA 1993 nebo ESA 1995. Důležitá je i propojenost SNÚ se systémem platební bilance a se statistikou veřejných financí. Bohužel na analytických a výzkumných pracovištích v ČR je komplexní využití SNÚ zatím nedostatečné.

zahraničního obchodu a pohyb důchodů v rámci prvotního a druhotného rozdělení mezi národní ekonomikou a světem.

HDP patří bezesporu k základním makroekonomickým ukazatelům charakterizujícím vývoj domácí ekonomiky. Vývoj HDP ve stálých cenách je velice podrobně sledován a analyzován a podle jeho vývoje se přijímají důležitá opatření hospodářské politiky. Není třeba zdůrazňovat, že pro potřeby hospodářské politiky by výpočty HDP ve stálých cenách měly být co nejpřesnější. Nicméně význam HDP by neměl být přeceňován, ať již pro obsahové vymezení tohoto ukazatele či pro potíže spojené s jeho výpočtem. Jde o ukazatel výroby (produkčního výkonu ekonomiky), který je vyjádřen jako hrubá přidaná hodnota rezidenčních jednotek (tedy i podniků pod zahraniční kontrolou). Při převodu do stálých cen se postupuje metodou dvojité deflace (od celkové produkce převedené do stálých cen se odečte mezispotřeba převedená do stálých cen nebo od celkového finálního užití převedeného do stálých cen se odečte dovoz převedený do stálých cen). Výpočty cenových deflátorů, kterými se převádí celková produkce a mezispotřeba či komponenty domácí poptávky a zahraničního obchodu do stálých cen, představují složitý statistický problém.

Životní úroveň a bohatství země nezáleží pouze na produkční výkonnosti měřené ukazatelem HDP, ale i na tom, jak jsou výrobky a služby směnovány prostřednictvím zahraničního obchodu a jak je vytvořený důchod rozdělován (nejen uvnitř a mezi sektory, ale i mezi národní ekonomikou a světem). Nezáleží jen na tom, jaké množství výrobků a služeb se vyrobí, ale i na tom, za kolik se výrobky a služby v zahraničí prodají. Tyto procesy jsou stále významnější v důsledku rostoucí integrace světové ekonomiky a volného pohybu mezinárodního kapitálu. Platí to zejména pro malé, značně otevřené ekonomiky, jako je česká ekonomika. Kvantifikace vlivu těchto procesů je umožněna výpočtem souhrnných ukazatelů reálného důchodu.

Cílem práce je ukázat, že HDP v té podobě, jak je dnes počítán, by neměl být jediným souhrnným ukazatelem hodnocení celkového vývoje ekonomiky. Pro úplnější a objektivnější obraz o vývoji ekonomiky je třeba analyzovat i vývoj souhrnných ukazatelů reálného důchodu, které berou v úvahu přínosy či ztráty ze změn směnných relací a procesy prvotního a druhotného rozdělení důchodů mezi domácí ekonomikou a světem. Česká ekonomika se vyznačuje některými rysy, které si použití ukazatelů reálného důchodu vyžadují. První část studie ukazuje makroekonomické souvislosti zahraničního obchodu a směnných relací a jejich vliv na ukazatel reálného domácího důchodu. Kvantifikuje vliv změn směnných relací i vývoj reálného domácího důchodu v ČR v letech 1996-2004. Druhá část se zabývá přechodem od HDP ve stálých cenách a reálného domácího důchodu k reálnému národnímu důchodu. Ukazuje význam odlivu důchodů do zahraničí v procesu prvotního rozdělení i vývoj reálného národního důchodu v letech 1996-2004. Třetí část analyzuje vývoj reálného disponibilního důchodu. Analýza vývoje souhrnných ukazatelů reálného důchodu v ČR v letech 1996-2004 vychází z ročních a čtvrtletních národních účtů publikovaných ČSÚ.

2. Proč v ČR roste rychleji domácí poptávka než HDP a přitom se nezvyšuje schodek zahraničního obchodu?

Analyzujeme-li vývoj české ekonomiky, vidíme určitý paradox mezi relativně nízkým růstem HDP a celkově příznivějším obrazem české ekonomiky vyplývajícím z vývoje domácí poptávky (spotřeba a investice). Přitom je to právě růst individuální a soukromé

spotřeby, který obyvatelstvo vnímá podstatně silněji než růst HDP, protože podmiňuje růst životní úrovně. Důvodem je dlouhodobě převažující pozitivní vývoj směnných relací, který umožnil rychlejší růst domácího užití HDP (konečná spotřeba a investice) před tvorbou HDP, aniž by se zhoršovala vnější nerovnováha. V letech 1996-2004 (9 let), rostl reálný HDP průměrným ročním tempem 2,1 %. Celkové domácí užití HDP (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) se zvyšovalo o 2,7 % ročně. Soukromá spotřeba (výdaje domácností na konečnou spotřebu) a tvorba hrubého fixního kapitálu, tedy dvě klíčové složky užití HDP, na nichž závisí růst životní úrovně i budoucí rozvoj ekonomiky, dosáhly 3% průměrný roční růst. Na první pohled by se zdálo, že předstih domácího užití HDP před jeho tvorbou se musí odrazit ve zhoršení bilance zahraničního obchodu (rozdíl mezi vývozy a dovozy zboží a služeb). K tomu však došlo pouze u čistého vývozu počítaného ve stálých cenách. Naopak, schodek zahraničního obchodu ve zboží a službách počítaný v běžných cenách byl relativně nízký a s výjimkou let 1996 a 1997 se pohyboval kolem 2 % HDP a v roce 2004 klesl na pouhých 0,4 % HDP. Pokud se analýzy omezují jen na vypovídací schopnost HDP, nedokáží „rozpor“ mezi tvorbou a užitím HDP vysvětlit.

Vysvětlení tohoto paradoxu je v přínosu příznivě se vyvíjejících cenových relací v zahraničním obchodě (tzv. terms of trade, T/T - směnné relace, které se vypočtou dělením indexu cen vývozu indexem cen dovozu). V podstatě jde o to, že v případě dosažení rychlejšího růstu cen vývozu než dovozu můžeme více utratit na spotřebu či investice, aniž bychom nutně museli zvyšovat výrobu a vývozy. Z hlediska domácího užití HDP není rozhodující pouze to, co doma vyrobíme a kolik toho vyvezeme, ale také to, jak výhodně dokážeme výrobky a služby v zahraničním obchodě směniti. Vliv směnných relací může být tedy významný.

Jaké jsou makroekonomické souvislosti zahraničního obchodu a směnných relací? Při zkoumání vlivu zahraničního obchodu (ZO) na ekonomiku musíme odlišit nominální a reálné veličiny. Vývoj ZO v nominálním vyjádření počítaný jako hodnota vývozu a dovozu v běžných cenách se odrazí v saldu ZO ve zboží a službách. Je-li toto saldo záporné (více zboží a služeb dovezeme než vyvezeme), což je i případ ČR, pak domácí užití HDP (konečná spotřeba a investice) je o toto saldo větší než domácí tvorba HDP. Bilance vývozu a dovozu zboží a služeb je součástí běžného účtu platební bilance a ovlivňuje vnější ekonomickou rovnováhu. Schodek ZO umožňuje spotřebovat více zboží a služeb než kolik bylo doma vyrobeno, ale za cenu zhoršení vnější nerovnováhy. Platí zde základní makroekonomická identita:

$$\text{HDP} + \text{M} = \text{C} + \text{I} + \text{X}, \text{ neboli } \text{HDP} = \text{C} + \text{I} + (\text{X} - \text{M}), \quad (1)$$

kde C je konečná spotřeba, I tvorba hrubého kapitálu, M dovoz a X vývoz.

V případě, že C + I označíme jako A (domestic absorption – domácí konečné užití, neboli domácí poptávka), pak platí rovnice:

$$\text{HDP} - \text{A} = \text{X} - \text{M} \quad (2)$$

Rozdíl mezi domácí nabídkou (HDP) a domácí poptávkou (A) se rovná saldu zahraničního obchodu se zbožím a službami (X-M). Je-li domácí poptávka větší než domácí nabídka, pak je saldo zahraničního obchodu záporné (dovozy jsou větší než vývozy a jejich rozdíl zaplňuje mezeru mezi domácí poptávkou a nabídkou). Toto saldo

se zpravidla označuje jako výkonová nebo primární bilance v běžném účtu platební bilance (obsahuje bilanci zboží a bilanci služeb) a rozhodujícím způsobem ovlivňuje celkovou bilanci běžného účtu.

Vývoj ZO v **reálném** vyjádření (fyzický objem vývozu a dovozu počítaný ve stálých cenách) působí na reálný růst HDP. Reálný růst vývozu je faktorem růstu HDP, protože vyvezené zboží a služby musely být v domácí ekonomice vyrobeny. Naproti tomu reálný růst dovozu je faktorem, který snižuje růst HDP (v národním účetnictví jsou dovozy chápány jako záporná produkce). Protichůdné působení vývozu a dovozu se často nechápe a má se za to, že dynamický růst fyzického objemu vývozu (což je případ ČR v posledních letech) se musí projevit v rychlém růstu HDP. Ze základní rovnice národního účetnictví ($HDP = C + I + (X-M)$) je však zřejmé, že fyzický objem dovozu se musí odečítat. V případě, že dovozy rostou rychleji než vývozy a schodek zahraničního obchodu ve stálých cenách se proti předchozímu roku zvyšuje, pak zahraniční obchod jako celek růst HDP snižuje. V souhrnu jsou důležité změny salda ZO (čistých vývozu) ve stálých cenách, které na straně poptávky spolu se změnami domácí poptávky ovlivňují růst HDP ve stálých cenách. Třebaže v letech 1995-2004 tempo růstu vývozu v ČR značně převyšovalo růst HDP, růst dovozu byl ještě vyšší a čistý vývoz byl brzdícím faktorem ekonomického růstu a snižoval růst HDP. Vzhledem k relativně vysokému podílu dovozu a vývozu na českém HDP je vliv ZO na ekonomický růst významný.

Zatímco vývoj ZO v běžných cenách působí především na makroekonomickou rovnováhu, reálné změny vývozu a dovozu mají relativně silné dopady na ekonomický růst počítaný jako růst HDP ve stálých cenách. V obou případech hrají významnou úlohu ceny vývozu a dovozu, které se projeví ve změnách směnných relací. V případě, kdy dochází ke zlepšení směnných relací, se jejich vliv projeví příznivě v obchodní bilanci v běžných cenách (a tedy v makroekonomické rovnováze). Naproti tomu HDP ve stálých cenách, tak, jak je tradičně počítán, nebere v úvahu důchodové efekty plynoucí ze zlepšení T/T a při jeho výpočtu se pokles cen dovozu projeví v růstu fyzického objemu dovozu a tedy, za jinak stejných podmínek, v poklesu HDP ve stálých cenách.

Tento paradox je možné dokumentovat na vývoji v letech 2001-2002, kdy směnné relace byly pro ČR velmi příznivé a zlepšovaly obchodní bilanci zboží a služeb v běžných cenách v průměru ročně o více než 40 mld Kč, ale ve stejných letech zahraniční obchod snižoval reálný růst HDP o 2 procentní body ročně. Tabulka 1 a graf 1 ukazují vývoj deflátorů vývozu a dovozu zboží a služeb podle národních účtů a z nich vypočtené směnné relace. Ty se vypočtou z poměru indexu vývozních a dovozních cen (v našem případě z poměru deflátorů vývozu a dovozu). Je-li index směnných relací vyšší než 100, znamená to, že se cenové podmínky na světových trzích vyvíjely příznivě, protože vývozní ceny rostly rychleji než ceny dovozní. Je-li index menší než 100, je tomu naopak a ceny dovozu rostly rychleji než ceny vývozu. V tabulce 1 jsou uvedeny deflátoři vývozu a dovozu zboží a služeb převzaté z národních účtů. Tyto deflátoři se liší od cenových indexů vývozu a dovozu ve statistice zahraničního obchodu.

Tabulka 1 i graf 1 ukazují silný pokles cen dovozu v letech 2001-2003, doprovázený mírnějším poklesem cen vývozu. To se přirozeně muselo projevit v příznivém vývoji směnných relací. Změny cen vývozu a dovozu jsou ovlivněny řadou faktorů – od změn

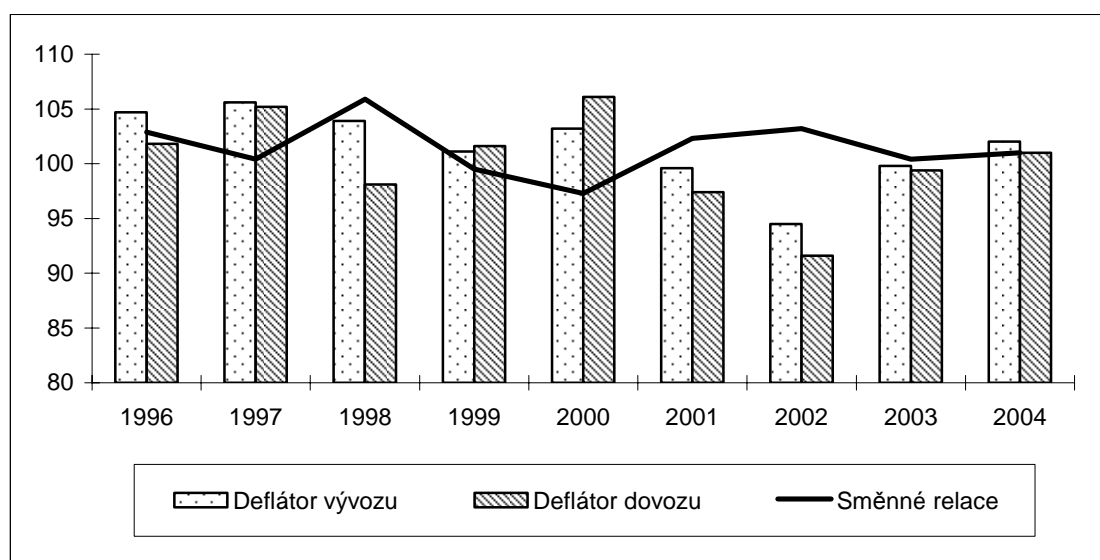
světových cen, kurzových změn, změn struktury zahraničního obchodu až po docilované ceny na základě dohod mezi vývozci a dovozci. Zlepšování směnných relací v letech 2001-2004 je výsledkem řady vlivů – od apreciacie české koruny, přes pozitivní strukturální změny zahraničního obchodu až po výhodnější docilované ceny, kde se bezpochyby projevil příznivý vliv rostoucího vlivu zahraničních společností v české ekonomice (zapojování do mezinárodních obchodních sítí, odbourávání srážek za méně kvalitní „zboží z východu“ či zvyšování technické úrovně vyráběného zboží). Dlouhodobě převažující příznivý vývoj směnných relací může být považován za ukazatel rostoucí konkurenceschopnosti české ekonomiky. Důležitá je však hlubší analýza faktorů, které na změny směnných relací působily.

Tabulka 1: Vývoj deflátorů vývozu a dovozu a směnných relací (meziroční indexy)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Deflátor vývozu	104,7	105,6	103,9	101,1	103,2	99,6	94,5	99,8	102,0
Deflátor dovozu	101,8	105,2	98,1	101,6	106,1	97,4	91,6	99,4	101,0
Směnné relace	102,9	100,4	105,9	99,5	97,3	102,3	103,2	100,4	101,0

Pramen: Revidované roční národní účty (ČSÚ 2004), vlastní výpočty.

Graf 1: Vývoj deflátorů vývozu a dovozu a směnných relací (meziroční indexy)

Jak vysvětlit, že zlepšení směnných relací se neprojevuje v reálném růstu HDP a opticky se zdá, že zlepšené směnné relace reálný růst HDP snižují? Je to dáno tím, že v systému národních účtů jsou změny směnných relací chápány jako cenový jev (jako změny deflátorů vývozu a dovozu, které ovlivňují výpočet deflátoru HDP). Ve skutečnosti mají reálný efekt, který se v případě zlepšení směnných relací projeví jako reálný růst důchodů, který umožňuje zvýšit domácí užití a tedy i blahobyt země (tento efekt je kvantifikován v růstu reálného hrubého domácího důchodu). Právě toto dilema cenového a reálného efektu vede často k nedorozuměním a ke kritice ukazatele HDP, který nebere v úvahu přínosy či ztráty vyplývající ze změn směnných relací.

V národním účetnictví se při použití výdajové metody výpočtu HDP nominální hodnoty jednotlivých složek užití HDP převádějí do stálých cen pomocí dílčích deflátorů těchto složek. Postupuje se tak, že se převedou do stálých cen složky finálního užití (konečná spotřeba domácností, konečná spotřeba vládních institucí, tvorba hrubého

fixního kapitálu, změna stavu zásob a vývoz) a od celkového finálního užití ve stálých cenách (domácí poptávka a vývoz) se odečte dovoz, který se převede do stálých cen deflátořem dovozu. Změny cen vývozu a dovozu ovlivní tak výpočet deflátořu HDP, kterým se převádí HDP v běžných cenách do cen stálých. V případě, že se ceny dovozu snižují a ceny vývozu zvyšují (směnné relace se zlepšují) dochází za jinak stejných podmínek k tomu, že dovozy ve stálých cenách rostou rychleji než v běžných cenách a vývozy ve stálých cenách rostou pomaleji. To se v logice národního účetnictví projeví zpomalením růstu HDP (proti jeho hypotetickému růstu v případě, že by se ceny zahraničního obchodu neměnily). Naopak, v případě rychlejšího růstu cen dovozu než vývozu (a tedy v důsledku zhoršených směnných relací) bude deflátoř HDP příznivější (zpravidla nižší než míra inflace měřená indexem spotřebitelských cen) a reálný růst HDP vyjde vyšší.

Není třeba zdůrazňovat, že výpočty dílčích deflátořů představují vážný statistický problém. Jde zejména o to, jak odlišit kvalitativní změny od změn cenových. V této souvislosti se zpravidla uvádí, že stávající statistické metody přeceňují cenový růst, protože nejsou schopny odlišit změny kvality (ty představují reálný růst) od změn cen. To by pochopitelně snižovalo vypočtenou reálnou dynamiku HDP. Pro výpočet reálného růstu HDP je významná statistika zahraničního obchodu a kvalita cenových indexů, protože podíl dovozu na HDP v roce 2003 činil 65 % a podíl vývozu 62,8 %.

Výše uvedené účetní promítnutí cen vývozu a dovozu do deflátořu HDP a do reálného růstu HDP vede mnohdy k falešným závěrům, že růst cen dovozu a pokles cen vývozu je vlastně užitečný, protože zvyšuje růst HDP. V **ekonomické realitě** je to právě naopak, protože růst cen dovozu zvyšuje náklady a snižuje zisky podniků, zrychluje inflaci a ekonomice škodí. Rostoucí ceny vývozu či klesající ceny dovozu přinášíjí podnikům a celé ekonomice dodatečný reálný důchod, který umožňuje zvyšovat domácí užití, aniž by se narušovala makroekonomická stabilita. Jde totiž o to, že pohyb cen v zahraničním obchodě má jiný charakter než cenový růst v domácí ekonomice.

Zvyšují-li se ceny výrobků a služeb, které jsou doma vyrobeny a spotřebovány (uzavřená ekonomika), pak takovýto růst cen nevytváří dodatečný reálný důchod (jde pouze o přerozdělení důchodů mezi sektory a institucionálními jednotkami v domácí ekonomice) a při výpočtu HDP ve stálých cenách musí být tento růst cen eliminován. Jinak je tomu v zahraničním obchodě, kde pokles cen dovozu či růst cen vývozu vytváří reálný důchod, který umožňuje zvýšit fyzický objem dovozu a tím i domácí užití produkce (spotřebu či investice). Jinak řečeno: když se zvýší cena doma vyrobeného a doma spotřebovaného zboží, blahobyt se nezvýší. Zvýší-li se cena u vyvezeného zboží, pak to umožní více zboží dovézt a blahobyt se zvýší. Při výpočtu HDP ve stálých cenách se však tento různý charakter cenového pohybu nebere v úvahu.

3. Reálný hrubý domácí důchod jako ukazatel beroucí v úvahu vliv změn směnných relací

Úhrnný reálný domácí² důchod rezidentů je ovlivněn nejen objemem výroby měřeným HDP ve stálých cenách, ale také poměrem, za který se obchoduje při vývozu a dovozu

² Slovo **domácí** označuje důchod, který vytvořily rezidentské jednotky (vč. podniků pod zahraniční kontrolou) a neprošel procesy rozdělování. **Národní** důchod je již výsledkem prvotního rozdělení a je tedy snížený (zvýšený) o odliv (přliv) prvotních důchodů do (ze) zahraničí.

ve vztahu k nerezidentům. Jestliže se cenové relace zlepšují, je třeba méně vývozu na zaplacení za daný objem dovozu, takže se při dané úrovni domácí výroby mohou přesunout výrobky a služby z vývozu do spotřeby nebo do tvorby kapitálu. Ukazatel HDP počítaný ve stálých cenách nebere tento reálný důchodový efekt v úvahu. Proto je v systému národního účetnictví obsažen i ukazatel reálného hrubého domácího důchodu, který se vypočte tak, že se k HDP ve stálých cenách připočtou nebo odečtou tzv. přínosy nebo ztráty z obchodu (trading gains and trading losses - ČSÚ tyto termíny překládá ne zcela výstižně jako obchodní zisk či ztráta ze změn směnných relací). Hrubý reálný domácí důchod vyjadřuje kupní sílu důchodů vytvořených rezidenty v domácí ekonomice.

Ukazatel reálného domácího důchodu byl do systému národních účtů začleněn až po revizi národních účtů v roce 1993 (SNA 1993). V dřívějším systému národních účtů z roku 1968 obsažen nebyl. Jeho relativně malé analytické využití je dáno jednak jeho krátkou historií a jednak tím, že u řady zemí (zejména velkých) není rozdíl mezi růstem HDP a reálného hrubého domácího důchodu příliš velký. Nicméně tak velká země jako je USA již od roku 1981 využívá ukazatel „command GDP“, který je sice počítán jinou metodou, ale odpovídá reálnému hrubému domácímu důchodu. ČSÚ začal publikovat přínosy a ztráty ze změn směnných relací a ukazatele reálného důchodu za období 1996-2003 podle metodiky ESA 1995 v prosinci 2004 v ročních národních účtech v tabulce nazvané Reálný disponibilní důchod ve stálých cenách předchozího roku.³

Přínosy (ztráty) ze změn směnných relací v určitém roce vypočteme tak, že vyjdeme ze schodku bilance zahraničního obchodu ve zboží a službách v běžných cenách a od této bilance odečteme bilanci zahraničního obchodu přepočtenou do cen předchozího roku. Tato čísla říkají, o kolik by byl schodek zahraničního obchodu větší (menší) v případě, kdyby se ceny vývozu a dovozu v běžném roce nezměnily proti předešlému roku (viz tabulka 2). Vzorec pro výpočet přínosu nebo ztráty z obchodu je podle ESA 1995 následující:

$$T = (X - M) / P - (X / P_x - M / P_m), \quad (3)$$

kde X - vývozy zboží a služeb, M - dovozy zboží a služeb, P - cenový deflátor pro běžné saldo vývozu a dovozu (většinou průměr cenových indexů pro dovoz a vývoz), P_x - cenový deflátor vývozu, P_m - cenový deflátor dovozu.

Tabulka 2: Meziroční vliv směnných relací (v mld. Kč)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Celkem	24,0	3,7	62,1	-6,0	-36,8	36,8	50,7	6,0	19,1
v % HDP	1,6	0,2	3,5	-0,3	-1,7	1,7	2,2	0,2	0,7

Pramen: ČSÚ (2004), vlastní výpočty.

Z tabulky je zřejmé, že pozitivní dopad směnných relací na bilanci zahraničního obchodu v ČR dlouhodobě převažoval. Krátkodobě přitom existovaly výrazné výkyvy

³ Není bez zajímavosti, že se růstem hrubého reálného důchodu ve srovnání s růstem HDP intenzivněji zabývala švýcarská pracoviště (např. Švýcarská národní banka). Bylo to z toho důvodu, že hospodářský vývoj Švýcarska posuzovaný růstem HDP patřil k nejhorším ze zemí OECD. V důsledku příznivě se vyvíjejících směnných relací se obraz Švýcarska měřený růstem reálného domácího důchodu značně zlepšil (viz Sfreddo, 2004). Podobně Bureau of Economic Analysis v USA počítá tzv. „command GDP“, který bere v úvahu vliv směnných relací.

oběma směry, dané především vnějšími šoky spojenými s prudkým pohybem cen ropy a dalších surovin. Nejvýraznější byl příznivý dopad směnných relací v roce 1998 (62 mld. Kč). Pozitivní dopad ve výši 37 mld. Kč v roce 2001 vyrovnával stejně vysokou ztrátu předchozího roku, danou silným růstem dovozních cen. Pokračující příznivý vývoj směnných relací v roce 2002 přinesl 51 mld. Kč. Výše uvedená čísla ukazují značný význam vývoje cen dovozu a vývozu na rovnováhu české ekonomiky a vysvětlují to, že saldo zahraničního obchodu v běžných cenách je v posledních letech relativně malé, zatímco ve stálých cenách je podstatně vyšší. Tak velké přírůstky či úbytky reálného důchodu nelze při analýze makroekonomické rovnováhy ignorovat. V některých letech je vliv směnných relací na reálný důchod dokonce větší než přírůstek HDP v reálném vyjádření. Opomíjení tohoto faktoru zkresluje analytické úvahy o vývoji makroekonomické rovnováhy, deformuje prognózy inflace a může tak mít vážné důsledky v neadekvátních opatřeních fiskální i monetární politiky.

Připočteme-li přínosy (ztráty) směnných relací k HDP (ve stálých cenách předchozího roku) dostaneme následující tempa růstu reálného hrubého domácího důchodu (RHDD) ve srovnání s růstem reálného HDP (viz tabulka 3).

Tabulka 3: Růst RHDD a HDP (v %, stálé ceny předchozího období)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Reálný hrubý domácí důchod	5,8	-0,5	2,3	0,9	2,1	4,3	3,7	4,0	4,7
Hrubý domácí produkt	4,2	-0,7	-1,1	1,2	3,9	2,6	1,5	3,7	4,0
Rozdíl v procentních bodech	1,6	0,2	3,4	-0,3	-1,8	1,7	2,2	0,3	0,7

Pramen: ČSÚ (2004), vlastní výpočty.

V letech 1996-2004 byl růst RHDD v průměru o 0,9 procentního bodu příznivější než růst HDP. V letech 2001-2004 byl vliv směnných relací ještě výraznější a přidával k růstu HDP 1,2 procentního bodu. Tyto údaje mění obraz české ekonomiky v mezinárodním srovnání. Jelikož v ostatních středoevropských zemích byl vliv směnných relací na reálný důchod záporný (mírně v Maďarsku, silněji na Slovensku a nejvýrazněji v Polsku), pořadí zemí na růstovém žebříčku se mění. Podle ukazatele RHDD v přepočtu na obyvatele byl růst v České republice v letech 2001-2004 nejrychlejší ve středoevropském regionu. Nenachází se tedy mezi nejpomalejšími, jak je v obecném povědomí zafixováno podle ukazatele HDP.

Příznivější obraz o vývoji české ekonomiky vycházející z ukazatele reálného hrubého domácího důchodu odpovídá názorům, že se česká ekonomika vyvíjela lépe než ukazuje růst HDP. Důvodem ale není to, že by statistika špatně počítala HDP (třebaže i v této oblasti je mnoho problémů, jak ukazují poslední revize národních účtů), ale to, že reálný hrubý domácí důchod ČR rostl podstatně rychleji než HDP v důsledku přínosů ze změn směnných relací, což umožňovalo zvýšení domácího užití HDP bez narušení makroekonomické rovnováhy. Mezinárodní srovnání ukazují, že v letech 1995-2004 dosáhla Česká republika velmi příznivý vývoj směnných relací zboží a služeb (podle národních účtů). Z 25 zemí EU byla ČR na druhém místě po Litvě a proti roku 1995 (index 100) dosáhla v roce 2004 index 113,4, zatímco v sousedních středoevropských zemích se ve stejném období jejich směnné relace zhoršily: Polsko (index 90,2), Slovensko (index 94,5) a Maďarsko (index 98,2).⁴ Z rozdílného vývoje směnných relací vyplývá, že ačkoliv ČR ve srovnání se sousedními středoevropskými zeměmi

⁴ ECFIN: Statistical Annex of European Economy, spring 2005, s. 84-85.

dosahovala pomalejší reálný růst HDP, v růstu reálného hrubého domácího důchodu podle předběžných propočtů je začala v posledních letech předstihovat.

4. Reálný národní důchod

Předcházející část se zabývala ukazatelem reálného hrubého domácího důchodu (tedy důchodem rezidentů, který je ovlivněn i příjmy či ztrátami ze změn směnných relací). Z hlediska národní ekonomiky je důležité brát v úvahu i vlivy rozdělování důchodu mezi národní ekonomikou a světem. V silně integrované a internacionalizované světové ekonomice může být značná část HDP vytvořena firmami, které jsou pod kontrolou zahraničního kapitálu. Navíc, v národní ekonomice pracuje řada zahraničních pracovníků. Důchody z práce a kapitálu (prvotní důchody) patřící nerezidentům se pak musí odečíst (a naopak prvotní důchody českých subjektů vytvořené v zahraničí přičíst) od HDP, abychom dostali hrubý národní důchod (HND).

Kategorie HND již lépe (i když ne úplně) vystihuje prostředky, kterými disponuje národní ekonomika a jejichž výše podmiňuje konečnou spotřebu a úspory. Ukazatel hrubého národního důchodu je významný nejen z analytického hlediska, ale i z praktického hlediska, protože podle výše hrubého národního důchodu se platí příspěvky Evropské unii. V makroekonomických analýzách se většinou dává přednost ukazateli HDP, který je pro uživatele k dispozici čtvrtletně, zatímco HND je obsažen až v ročních národních účtech. Protože však saldo prvotních důchodů se zahraničím je obsaženo v platební bilanci (bilance výnosů), je možné konstruovat HND i čtvrtletně. V minulosti rozdíly mezi oběma ukazateli nebyly příliš velké, ale v posledních letech v důsledku liberalizace kapitálových transakcí a silného mezinárodního toku kapitálu a volnějšího pohybu pracovních sil se tyto rozdíly zvětšují.

Příkladem může být Irsko, kde rozdíl mezi HDP a HND v roce 1995 činil 9,5 procentních bodů (p.b.) a v roce 2003 se zvětšil na 16,2 p.b. v neprospěch HND. V Maďarsku dosáhl tento rozdíl 8,7 p. b. v roce 1998 a v roce 2003 se snížil na 5,1 p.b. Příčinou byl především značný příliv přímých zahraničních investic, který posílil podniky pod zahraniční kontrolou,⁵ jejichž zisky (ať již repatriované v podobě dividend či reinvestované) představují prvotní důchod nerezidentů a snižují HND dané země. V případě ČR začíná být odliv prvotních důchodů v podobě mezd, zisků, dividend a úroků poměrně značný a převyšuje jejich příliv. Saldo prvotních důchodů s nerezidenty (tzv. čisté prvotní důchody) je záporné.

V této souvislosti je třeba upozornit na terminologické rozdíly mezi národními účty a platební bilanci. Třebaže došlo k harmonizaci obou systémů, saldo prvotních důchodů s nerezidenty se v platební bilanci nazývá bilance výnosů (balance of incomes) a v národních účtech jde o čisté prvotní důchody od nerezidentů (+)/nerezidentům (-).

Vliv bilance výnosů na deficit běžného účtu se v posledních letech stává velmi silný, zejména v důsledku narůstajícího reinvestovaného zisku, který je součástí přímých zahraničních investic na finančním účtu, a jeho protipoložkou je reinvestovaný zisk

⁵ Podniky pod zahraniční kontrolou jsou podniky sídlící na území dané země, a proto jimi vytvořená hrubá přidaná hodnota se započítává do HDP této země. Protože však tyto podniky (nebo jejich část) vlastní nerezidenti, pak jimi vytvořený zisk (či jeho část) představuje prvotní důchod nerezidentů a při výpočtu hrubého národního důchodu se musí odečíst od HDP.

v bilanci výnosů.⁶ Rozdíl mezi HND a HDP má narůstající tendenci a začíná být významný, protože v posledních letech se pohybuje mezi 4-5 % HDP. Nižší HND oproti HDP znamená, že část vytvořeného HDP se stala vlastnictvím nerezidentů. Přitom nemusí vždy jít o skutečný odliv prvotních důchodů, jako je tomu v případě reinvestovaných zisků. Rozdíl mezi HDP a HND v ČR je uveden v tabulce 4.

Tabulka 4: HDP a HND (v mld. Kč, běžné ceny)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
HDP	1466,7	1660,6	1785,1	1962,5	2041,3	2150,1	2315,2	2414,7	2550,7	2751,1
Bilance výnosů	-7,2	-24,7	-29,2	-35,1	-46,7	-53,2	-83,8	-116,2	-117,2	-139,5
HND	1459,5	1635,9	1755,9	1927,4	1994,7	2096,9	2231,5	2298,5	2433,5	2611,6
HND v % HDP	99,5	98,5	98,4	98,2	97,7	97,5	96,4	95,2	95,4	94,9

Pramen: ČSÚ (2004), vlastní výpočty.

Údaje o tocích důchodů v procesech rozdělování jsou publikovány zpravidla pouze v běžných cenách. Přepočty do stálých cen jsou možné, ale je nutné zvolit správné deflátoary pro přepočet prvotních důchodů, u nichž nelze konstruovat klasické cenové indexy. ESA 95 doporučuje deflovat prvotní důchody (ale i transfery) indexem pro hrubé domácí konečné výdaje. ČSÚ v revizi ročních národních účtů v prosinci 2004 poprvé publikoval deflované prvotní důchody ve vztahu k zahraničí (v cenách předchozího roku) a umožnil tak výpočet reálného růstu hrubého národního důchodu ČR.

U hrubého národního důchodu můžeme konstruovat dva růstové indexy: index reálného růstu hrubého národního důchodu, který vychází z reálného růstu HDP a bere v úvahu saldo prvotních důchodů se zahraničím ve stálých cenách, a index růstu reálného hrubého národního důchodu, který navíc bere v úvahu i přínosy či ztráty ze změn směnných relací (viz tabulka 5).

V ČR v letech 1996-2004 dosahoval průměrný roční růst hrubého národního důchodu 1,6 % a byl podstatně pomalejší než růst HDP (2,1 %). Jediným rokem, kdy HND rostl rychleji než HDP, byl rok 2003 (nicméně za tento rok jde o předběžné údaje ročních národních účtů). ČR tak nejen ztrácí značnou část vytvořeného HDP, ale tento čistý

⁶ Posuzování reinvestovaného zisku a tím i celého schodku běžného účtu platební bilance je obtížné, protože reinvestovaný zisk nepředstavuje faktický odliv kapitálu. Jde o fiktivní (bilanční) položku, kterou se vyrovnává příliv kapitálu na finančním účtu. Na druhé straně by bylo teoreticky možné zisky repatriovat a znovu použít k financování investic v hostitelské zemi. Hranice mezi repatriovanými a reinvestovanými zisky je proto velmi pružná a závisí na rozhodnutí zahraničního investora. Do budoucna v důsledku ochabnutí přílivu PZI je však třeba počítat s tím, že reinvestovaný zisk se bude měnit na zisk repatriovaný a bude představovat skutečný odliv kapitálu. Z hlediska posuzování makroekonomické rovnováhy je třeba vidět, že reinvestované zisky nejsou součástí národních úspor (jde o úspory nerezidentů – tedy o vnější zdroj financování investic) a je tedy správné je chápat jako odliv prvotních důchodů, který snižuje národní disponibilní důchod a tedy i národní úspory (zvětšuje tak mezeru mezi úsporami a investicemi a tudíž i saldo běžného účtu).

odliv prvotních důchodů do zahraničí má rostoucí tendenci. To souvisí s různými fázemi přílivu přímých zahraničních investic. V první fázi převažuje příliv zahraničních investic, ve druhé fázi se stává významný objem reinvestovaného zisku a ve třetí fázi převažuje repatriovaný zisk. ČR na rozdíl od Irska či Maďarska je pravděpodobně teprve ve druhé fázi.

Tabulka 5: Reálný růst HDP a HND (v %, stálé ceny předchozího roku)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Hrubý domácí produkt	4,2	-0,7	-1,1	1,2	3,9	2,6	1,5	3,7	4,0
Hrubý národní důchod	3,1	-0,9	-1,4	0,7	3,7	1,4	0,1	3,9	3,5
HND vč. přínosu či ztrát ze směnných relací	4,7	-0,7	2,2	0,4	1,9	3,1	2,4	4,2	4,3

Pramen: ČSÚ (2004), vlastní výpočty.

U odlivu prvotních důchodů je nutné vidět nejen jejich vliv na velikost rozdělovaného národního důchodu, ale i vliv na makroekonomickou rovnováhu, protože saldo prvotních důchodů se zahraničím se stává rozhodující položkou v bilanci běžného účtu platební bilance. Zatímco přínosy ze změn směnných relací vylepšovaly saldo bilance zahraničního obchodu ve zboží a službách (výkonová bilance), odliv prvotních důchodů zhoršuje běžný účet platební bilance. A tak jsme v ČR svědky příznivě se vyvíjející bilance zahraničního obchodu a zhoršující se bilance běžného účtu.

Růst reálného hrubého národního důchodu byl celkově příznivější než růst HDP ve stálých cenách. Na jeho vývoj kromě růstu HDP pozitivně působily příznivě se vyvíjející směnné relace a negativně působil odliv prvotních důchodů do zahraničí. Za celé období let 1996-2004 činil průměrný roční růst reálného hrubého národního důchodu 2,5 % a byl tedy o 0,4 p.b. vyšší než růst HDP. Vývoj reálného hrubého disponibilního důchodu byl podobný vývoji reálného hrubého národního důchodu vzhledem k relativně malému významu běžných transferů se světem.

5. Reálný disponibilní důchod

Disponibilní důchod je jakýsi konečný důchod, který je použit na konečnou spotřebu a zbytek představují úspory. Mluvíme-li o disponibilním důchodu a úsporách, máme na mysli vždy národní disponibilní důchod a národní úspory. Platí následující makroekonomické identity:

$$\text{HDiD} = \text{HDP} + \text{NY} + \text{NCT}, \quad (4)$$

kde HDiD - hrubý národní disponibilní důchod, HDP - hrubý domácí produkt, NY - saldo prvotních důchodů rezidentů s nerezidenty, NCT - saldo běžných transferů ve vztahu k zahraničí

$$\text{HDiD} = \text{S} + \text{C}, \quad (5)$$

kde S - úspory, C - konečná spotřeba.

Výše disponibilního důchodu je proti HDP ovlivněna nejen saldem prvotních důchodů se zahraničím (toto saldo v ČR snižuje disponibilní důchody), ale i procesy druhotného rozdělení, v nichž dochází k jednostrannému pohybu důchodů (něco za nic). Bilance

běžných transferů (tzv. čisté běžné transfery od nerezidentů) je v případě ČR celkově kladná (ČR více od nerezidentů získává než platí). O tuto položku se zvyšuje disponibilní důchod ČR a částečně se tím kompenzuje ztráta z oblasti prvotního rozdělení. Stejnou položku najdeme i v platební bilanci pod názvem běžných převodů. Vývoj hrubého národního důchodu, hrubého disponibilního důchodu (HDiD) a jeho vztah k HDP ukazuje tabulka 6.

Tabulka 6: Vývoj HND a HDiD (mld. Kč, běžné ceny)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
HND	1459,5	1635,9	1755,9	1927,4	1994,7	2096,9	2231,5	2298,4	2433,5	2611,6
Běžné převody	15,2	10,4	12,0	16,6	20,4	14,5	17,7	14,6	15,6	6,1
HDiD	1474,6	1646,3	1767,9	1944,0	2015,1	2111,3	2249,2	2313,0	2449,1	2617,7
HDiD v % HDP	100,5	99,1	99,0	99,1	98,7	98,2	97,1	95,8	96,0	95,1

Pramen: ČSÚ (2004), vlastní výpočty.

Zatímco v roce 1995 byl HDiD dokonce mírně vyšší než HDP, od roku 1996 je trvale nižší s výrazně se zhoršující tendencí. V roce 2004 byl HDiD zhruba o 5 % nižší než HDP. Příčina je v silně se zhoršující bilanci výnosů.

Tabulka 7: Reálný disponibilní důchod, (mld. Kč, stálé ceny předchozího roku)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
HDP v tržních cenách - stálé ceny předchozího roku	1528	1648	1765	1986	2121	2207	2350	2504
Obchodní zisk nebo ztráta ze změn směnných relací	24	4	62	-60	-37	37	51	6
RHDD - v cenách předchozího roku	1552	1652	1827	1980	2084	2243	2400	2510
Prvotní důchody - ze zahraničí - v cenách předchozího roku	38	50	51	62	73	82	66	73
Prvotní důchody - do zahraničí - v cenách předchozího roku	61	77	84	108	125	164	182	189
HND v tržních cenách - v cenách předchozího roku	1528	1625	1794	1935	2032	2162	2285	2395
Běžné transfery - ze zahraničí - v cenách předchozího roku	24	28	32	44	35	35	32	46
Běžné transfery - do zahraničí - v cenách předchozího roku	14	17	17	24	21	18	18	31
HDiD - v cenách předchozího roku	1538	1636	1809	1955	2046	2179	2299	2410

Poznámka: Prvotní důchody a transfery ve vztahu k zahraničí jsou deflovány indexem pro hrubé domácí konečné výdaje.

Pramen: ČSÚ (2004).

Hrubý národní disponibilní důchod je z hlediska zkoumání makroekonomické rovnováhy významným ukazatelem, třebaže se mu v analýzách zpravidla věnuje malá pozornost.⁷ Na výši a změnách disponibilního důchodu závisí nejen úroveň a růst životní úrovně, ale i růst bohatství (jmění) národní ekonomiky, protože růst jmění jednotlivých sektorů i celého národního hospodářství závisí především na schopnosti

⁷ Není bez zajímavosti, že zdokonalující se informace podle ESA 1995 publikované Eurostatem za země EU jsou stále bohatší právě o procesy rozdělování národního důchodu. Dokonce i čtvrtletní účty, které se v minulosti omezovaly na ukazatele vyjadřující tvorbu HDP a jeho užití, se začínají rozšiřovat o prvotní a druhotné rozdělení i o užití disponibilního důchodu.

těchto sektorů či celé národní ekonomiky generovat úspory. Schopnost země vytvářet dostatečné úspory je základním předpokladem dynamického a stabilního hospodářského rozvoje. Z úspor se financují investice a mezera mezi úsporami a investicemi určuje schodek či přebytek běžného účtu platební bilance. V případě ČR je tvorba hrubých národních úspor trvale nedostatečná vzhledem k potřebě financování tvorby hrubého kapitálu. Míra hrubých národních úspor (poměr hrubých národních úspor k hrubému disponibilnímu důchodu) má přitom dlouhodobě klesající tendenci. U disponibilního důchodu je z analytického hlediska zajímavá nejen jeho výše v běžných cenách, ale i vývoj reálného disponibilního důchodu v čase. Výpočet reálného disponibilního důchodu je běžnou součástí národních účtů vyspělých zemí. V ČR byl poprvé publikován při prosincové revizi ročních národních účtů v roce 2004 (viz tabulka 7).

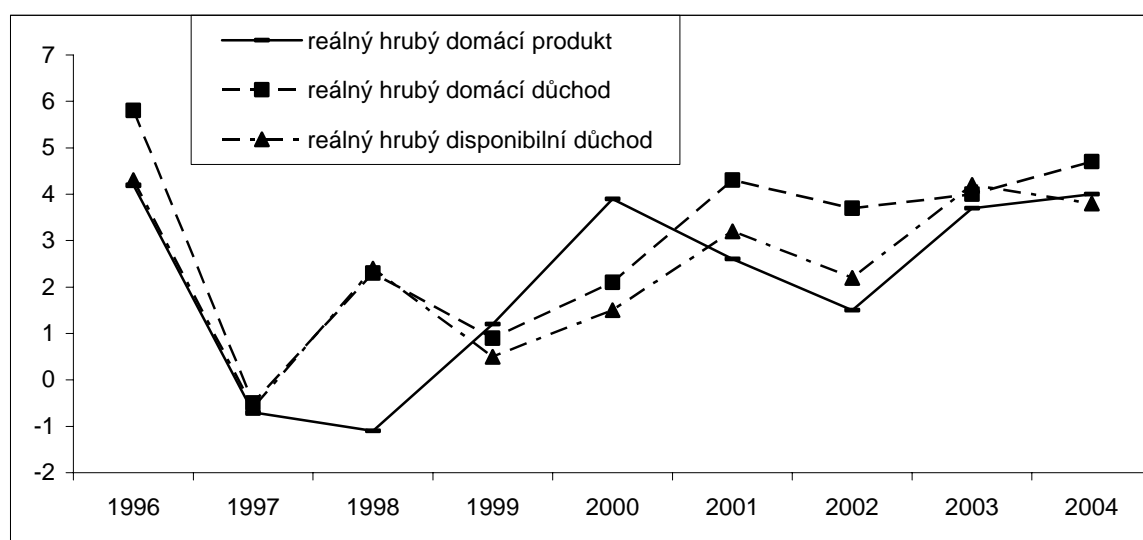
Reálný růst hrubého disponibilního důchodu se příliš neliší od růstu reálného hrubého národního důchodu. To je dáno tím, že saldo běžných transferů se zahraničím je relativně malé a v posledních letech více méně konstantní. Pokles aktiva běžných převodů v roce 2004 byl důsledkem poklesu příjmů ze soukromých převodů a růstu odvodu daní a sociálních příspěvků za zahraniční pracovníky. Pro přehlednost je uvedena tabulka 8, která shrnuje vývoj souhrnných ukazatelů reálného důchodu.

Tabulka 8: Růst HDP a ukazatelů reálného důchodu (stálé ceny předchozího roku)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1996-2004
Hrubý domácí produkt	4,2	-0,7	-1,1	1,2	3,9	2,6	1,5	3,7	4,0	2,1
Reálný hrubý domácí důchod	5,8	-0,5	2,3	0,9	2,1	4,3	3,7	4,0	4,7	3,0
Reálný hrubý národní důchod	4,7	-0,7	2,2	0,4	1,9	3,1	2,4	4,2	4,3	2,5
Reálný hrubý disponibilní důchod	4,3	-0,6	2,4	0,5	1,5	3,2	2,2	4,2	3,8	2,4

Poznámka: Údaje v posledním sloupci vyjadřují průměrný roční růst v letech 1996-2004.
Pramen: ČSÚ (2004), vlastní výpočty.

Graf 2: Růst HDP a ukazatelů reálného důchodu (v %)

Rozdílný růst souhrnných ukazatelů reálného hrubého domácího důchodu (RHDD) a reálného hrubého disponibilního důchodu (RHDiD) ve srovnání s růstem HDP zachycuje též graf 2.

Při hodnocení výkonu české ekonomiky nevystačíme s jedním ukazatelem. Toto hodnocení se bude lišit podle toho, který ukazatel použijeme. Obecně platí, že v letech 1996-2004 byl vývoj příznivější na základě souhrnných ukazatelů reálného důchodu. Významný byl především rozdíl mezi růstem HDP a reálným domácím důchodem, který činil téměř celý 1 procentní bod ve prospěch růstu reálného domácího důchodu. Důvodem byl převažující příznivý vývoj směnných relací. Růst ukazatelů reálného národního důchodu byl sice v průměru vyšší než růst HDP, ale ve srovnání s růstem reálného domácího důchodu byl nižší. Důvodem bylo narůstající záporné saldo prvotních důchodů ve vztahu k zahraničí. Důležité nejsou pouze rozdíly v celkových tempech růstu, ale i jejich průběh v čase. Z tohoto hlediska je významný rozdíl v roce 1998, kdy ukazatele reálného důchodu rostly o více než 3 p.b. rychleji než HDP. Naproti tomu rok 2000 je daleko méně úspěšný ve světle vývoje reálného důchodu. V letech 2001-2004 se reálný hrubý národní disponibilní důchod zvyšoval o 3,4 % ročně ve srovnání s HDP, který zaznamenal průměrný roční růst 3 %. Zajímavý byl vývoj v roce 2003, v němž byl růst reálného hrubého národního důchodu dokonce rychlejší než růst reálného domácího důchodu v důsledku stagnujícího salda prvotních důchodů se zahraničím. V roce 2004 v důsledku poklesu běžných transferů rostl reálný hrubý disponibilní důchod pomaleji než HDP. Jde však o předběžné údaje, které se mohou při dalších revizích změnit.

6. Závěr

Hospodářská politika potřebuje všestranný a co nejpřesnější obraz o vývoji národního hospodářství. K tomu nestačí ukazatel reálného růstu HDP, který je nejčastěji používaným ukazatelem hodnocení vývoje ekonomiky, protože nebere v úvahu reálné důchodové efekty vyplývající ze změn směnných relací a v důsledku toho poskytuje chmurnější obraz o vývoji české ekonomiky než by vyplývalo z vývoje souhrnných ukazatelů reálného důchodu. Ukazatel HDP je zaměřen na sféru výroby a vyjadřuje produkční výkonnost domácí ekonomiky, zatímco ukazatele reálného důchodu mají užší vztah ke sféře spotřeby a k životní úrovni. Komplexní hodnocení vývoje ekonomiky by se proto nemělo omezit jen na růst HDP, ale mělo by využívat i alternativní způsoby měření výkonu ekonomiky. V tomto směru jsou významné souhrnné ukazatele reálného důchodu, které jsou v analýzách velmi málo využívané. Důvodem je zřejmě jejich poměrně krátká historie, protože v mezinárodně harmonizované podobě byly zavedeny až při poslední revizi národních účtů (SNA 1993 a ESA 1995). ČSÚ je začal poprvé publikovat v prosinci 2004. V ČR v letech 1996-2004 všechny ukazatele reálného důchodu (reálný hrubý domácí důchod, reálný hrubý národní důchod a reálný hrubý disponibilní důchod) rostly v průměru rychleji než reálný HDP. Největší předstih před růstem HDP zaznamenal růst reálného hrubého domácího důchodu (o téměř 1 procentní bod ročně), zatímco růst reálného hrubého národního důchodu byl o půl p.b. nižší než růst reálného hrubého domácího důchodu v důsledku relativně značného a rostoucího odlivu prvotních důchodů do zahraničí. Růst reálného hrubého disponibilního důchodu se příliš nelišil od růstu reálného hrubého národního důchodu. Rychlejší růst ukazatelů reálného důchodu před růstem HDP umožňoval předstih domácího užití HDP (výdaje na konečnou spotřebu a tvorba hrubého kapitálu) před růstem HDP, aniž by se zhoršovala obchodní bilance. Vztahy k zahraničí (ať již vlivem změn směnných relací

nebo v důsledku prvotního a druhotného rozdělení důchodů) tak hrály významnou úlohu v hospodářském vývoji ČR. Dopady těchto vztahů na vývoj makroekonomických indikátorů dokáže systém národního účetnictví kvantifikovat. Proto by neměly ujít pozornosti v analýzách vývoje české ekonomiky.

Literatura

- Benáček, V.:** Král není nahý. *Ekonom*, 2004, č. 31, s. 32-34.
- ČNB:** Zprávy o inflaci. Praha, Česká národní banka 2004 a 2005, různá vydání.
- ČNB:** Statistika platební bilance. Praha, Česká národní banka 2005.
- ČSÚ:** Evropský systém účtů - ESA 1995. Praha, Český statistický úřad 2000.
- ČSÚ:** Analýzy a prognózy makroekonomického vývoje ČR. Praha, Český statistický úřad 2004 a 2005, různá vydání.
- ČSÚ:** Čtvrtletní národní účty ČR. Praha, Český statistický úřad 2004 a 2005, různá vydání.
- ČSÚ:** Revidované roční národní účty. Praha, Český statistický úřad 2004.
- ECFIN:** Economic Forecasts. Autumn 2004, spring 2005. Brussels, European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs.
- ECFIN:** Statistical Annex of European Economy. Autumn 2004, spring 2005. Brussels, European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs.
- Heller, J., Mrázek, J.:** HDP se nedělí na domácí a vývozní část. *Ekonom*, 2004, č. 35, s. 44-45.
- Hronová, S., Hindls, R.:** *Národní účetnictví. Koncept a analýzy*. Praha, C. H. Beck 2000.
- IMF:** World Economic Outlook. Washington, International Monetary Fund 2004 a 2005.
- IMF:** The Government Finance Statistics Manual. Washington, International Monetary Fund 2001.
- IMF:** Balance of Payments Manual. Washington, International Monetary Fund 1993.
- IMF:** *Country Report*, Washington, International Monetary Fund 2004, No. 04/266.
- Jackson, D.:** *The New National Accounts*. Northampton, Massachusetts USA, Edward Elgar Publishing 2000.
- Kadeřábková, A., Spěváček, V., Žák, M.:** *Růst, stabilita a konkurenceschopnost II (aktuální problémy české ekonomiky při vstupu do EU)*. Praha, Linde 2004.
- Kendrick, J., W.:** *The New System of National Accounts*. London, Kluwer Academic Publishers 1999.
- Kohli, U.:** Real GDP, Real Domestic Income, and Terms-of-trade Changes. *Journal of International Economics*, 2004, s. 83-106.
- Kubíček, J., Tomšík, V.:** Král není nahý, ale ani bohatý. *Ekonom*, 2004, č. 34, s. 46-47.
- Lommatzschová, K.:** Jak přepočítat HDP, *Ekonom*, 2004, č. 31, s. 30-32.
- MF:** Makroekonomická predikce České republiky. Praha, Ministerstvo financí ČR, duben 2005.
- OECD:** Main Economic Indicators. Paris, OECD 2004 a 2005, různá vydání.
- OECD:** National Accounts of OECD Countries. Paris, OECD 2004.
- OECD:** Economic Surveys 2003-2004 – Switzerland. Paris, OECD 2004.
- Sfredro, C.:** Growth in Switzerland: Is the Picture Really that Gloomy? Lausanne, University of Lausanne, CREA Institute for Applied Macroeconomics, Ecole des HEC, 2004.
- Spěváček, V., Vintrová, R.:** Jak rychle rostla česká ekonomika? *Ekonom*, 2005, č. 16, s. 50-53.
- UN:** System of National Accounts 1993. Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C., 1993.
- Vintrová, R.:** Obavy z přehřátí ekonomiky jsou přehnané. *Hospodářské noviny*, 19.-21. ledna 2001, s. 12.

Obsah:

1. Úvod	2
2. Proč v ČR roste rychleji domácí poptávka než HDP?.....	3
3. Reálný HDP jako ukazatel beroucí v úvahu vliv změn směnných relací.....	7
4. Reálný národní důchod.....	10
5. Reálný disponibilní důchod	12
6. Závěr.....	15
Literatura	16

Economic Growth of the Czech Republic in the light of real income indicators

Abstract:

This paper tries to assess economic development of the Czech Republic in the years 1996 – 2004 on the basis of indicators of real income (real gross domestic income, real gross national income and real gross disposable income). In all cases the growth rates of real income in 1996 – 2004 were higher than the growth rates of GDP. An average annual rate of growth of real gross domestic income was almost by 1 percentage point higher than the growth of GDP. This was caused by positive contribution of the terms of trade (trading gains). On the other hand the growth of real gross national income was less dynamic in comparison with real gross domestic income due to outflow of primary incomes abroad. The picture of the Czech Republic in the light of indicators of real income is thus more positive than shows the traditional indicator of GDP.

Key words: national accounting, gross domestic product, terms of trade, real gross domestic income, real gross national income, real gross disposable income

JEL Classification: O11

Vojtěch Spěváček, Centre for Economic Studies, I. P. Pavlova 3, CZ – 120 00 Praha 2 (e-mail: vojtech.spevacek@vsem.cz).

Dosud vyšlo:

WP CES VŠEM 1/2005. Vintrová, R.: Co neodhaluje HDP při analýze ekonomického růstu a reálné konvergence.

Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu

www.cesvsem.cz

Centrum ekonomických studií VŠEM je výzkumné pracoviště Vysoké školy ekonomie a managementu a působí v rámci Grantového fondu VŠEM. Výzkum je zaměřen zejména na analýzu faktorů konkurenceschopnosti české ekonomiky v mezinárodním srovnání a na identifikaci souvisejících hospodářsko politických implikací pro podporu ekonomického dohánění a přechodu na znalostně založenou ekonomiku. Realizace výzkumných aktivit probíhá od roku 2005 v rámci dvou dlouhodobých výzkumných projektů (Růstová výkonnost a kvalitativní konkurenceschopnost české ekonomiky, GA402/05/2210; Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, MŠMT 1M0524). Tematicky je výzkum zaměřen na čtyři dílčí komponenty: (1) Růstová výkonnost a stabilita, (2) Institucionální kvalita, (3) Konkurenční výhoda a inovační výkonnost, (4) Kvalita lidských zdrojů (realizovaná Národní observatoří zaměstnanosti a vzdělávání).

Working Paper CES VŠEM

Redakční rada:

Doc. Ing. Anna Kadeřábková, Ph.D.

Doc. Ing. Karel Müller, CSc

Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc.

Prof. Ing. Milan Žák, CSc.

Odpovědná redaktorka:

Ing. Marta Ondráčková

Redaktorka textu:

Ing. Hana Rosická

I.P.Pavlova 3
120 00 Praha 2
tel +420 841 133 166
bulletin@vsem.cz
www.cesvsem.cz